

LITURGIJSKA I PRIVATNA MOLITVA

Dr Vladimir ZAGORAC

Cjelokupni odnos čovjeka prema Bogu u konkretnoj ekonomiji spasenja obuhvaća dva smjera gibanja: prvotni, silazni: od Boga (Oca po priricanju) po Kristu u Duhu Svetome k čovjeku, i drugotni, uzlazni: od čovjeka u Duhu Svetome po Kristu k Bogu (Ocu po priricanju). Bogoslužje Crkve kao svećenička služba Isusa Krista sadrži u svim svojim elementima oba ova vida njegove posredničke službe. Ipak se u nekim elementima liturgije više ističe jedan a u drugima drugi vid. Sakramenti više odrazuju prvotni, posvetiteljski vid te službe, dok liturgijska molitva Crkve više ističe onaj drugotni, bogoštovni vid. I uopće molitva na svim razinama, dakle i liturgijska i neliturgijska, ističe ovaj uzlazni smjer međusobnog odnosa Boga i čovjeka. Ona ima karakter odgovora na Božju ponudu, na Božji dar, koje je prihvaćanje puno udivljenja, što prelazi u hvaljenje, poklon i prinos samoga sebe.

U definiranju bitne razlike liturgijske i privatne molitve mogli bismo nabrojiti već poznate oznake liturgijskog čina, navedene i u službenim dokumentima Crkve i u svim najrazličitijim priručnicima. To znači, naime, da je liturgijski onaj čin:

- što je ustanovljen od Krista ili Crkve;
- što se vrši u ime Kristovo i u ime Crkve;
- što se vrši po odobrenim liturgijskim knjigama, tj. na način od Crkve određen;
- što ga vrše osobe za to od Crkve zakonito određene.

Ostati samo na ovoj formulaciji ipak bi značilo prihvatiti jedno više juridičko nego teološko gledanje na liturgiju, koje kod nekih i danas stvara krivi dojam o željenom dometu koncilske liturgijske obnove. Ta se obnova doista ne želi zaustaviti samo na obnovi obreda, pa bila ona i najuspjelija, nego nam obnova obreda mora pomoći, da u liturgiji ponovno otkrijemo njezinu unutarnju bit i s tom unutarnjom biti uspostavimo neposredan dodir. A bit je liturgije u djelatnoj prisutnosti Kristova otkupiteljskog Otajstva pod velom liturgijskih znakova. Ponovno otkrivanje liturgije kao otajstva, što je započelo radovima i idejama benediktinca O. Casela, uzdiglo ju je u shvaćanju od kulta Crkve, vrlo često izjednačenog kultu poganske ili židovske religiozne zajednice, do kulta Isusa Krista, Sina Božjega; od ljudskog dje-

lovanja do djela Božjega u njegovoj Crkvi kroz sva vremena. Ne, dakle, samo do potpunog shvaćanja liturgije u njenom posvetiteljskom i bogoštovnom vidu, nego i do pravog vrednovanja njenog bogoštovnog vida.

Princip da je liturgija otajstvo Kristovog otkupiteljskog djela, primijenjen na liturgijsku molitvu, znači: liturgijska molitva je otajstvo Kristove molitve. U njoj Krist na vidljiv način u svojoj Crkvi i po svojoj Crkvi izvršuje svoj čin nebeskog zagovora pred Ocem. Ta je molitva čin vidljivog ostvarenja Kristova savršenog bogoštovlja, u kojem on sebi pridružuje svoju Crkvu, te on tako postaje i izrazom bogoštovlja Crkve.

Svaki liturgijski znak posjeduje trostruku dimenziju: on je spomen Božjih djela u prošlosti, sakramentalna prisutnost otkupiteljskog čina u sadašnjosti te navještaj i predokus konačnog ostvarenja otkupljenja u paruziji. Tako je liturgijska molitva Crkve:

1. spomen molitvenog bogoštovlja Kristova u njegovu zemaljskom životu, kojim je on na najsvršeniji način prihvaćao volju Božju. To Kristovo molitveno bogoštovlje doseglo je svoj vrhunac u njegovoj žrtvi križa. Njome je Krist započeo kršćansku molitvu, koju u molitvi Crkve nastavlja.
2. Izvanjski znak trajnog nebeskog molitvenog Kristova bogoslužja, sada slavnog na nebesima. Ona je izvanjski znak trajnog unutarnjeg molitvenog raspoloženja proslavljenog Krista, u kojem se formalno sastoji njegovo bogoslužje. Kao molitva Crkve ona je i izvanjski znak unutarnjeg raspoloženja Crkve: njezina poklona, zahvale, molbe i zadovoljštine.
3. Proročki navještaj i početno ostvarenje hvale nebeskog Jeruzalema. Pod tim vidom promatra Sv. Ivan u Otkrivenju bogoslužje Crkve kao savršeno bogoslužje posljednjih vremena. Ono to zaista i jest, jer je Kristovo, koji predstavlja vrhunac savršenog bogoslužja.

U opseg prihvaćanja Boga i njegovih zahtjeva ulazi ipak i privatna molitva. Liturgija je određena za slavljenje u zajednici, te je stoga nužno u svojim izražajnim formama općenita, mogli bismo reći nadosobna. Ne može, dakle, u svakom slučaju biti životnim izrazom čovjeka u njegovim konkretnim prilikama. Kao što Bog ne govori samo u riječi Pisma nego i u riječi konkretnih životnih prilika, događaja i zahtjeva, tako i čovjekov odgovor na tu riječ treba biti obojen tom konkretnošću, u kojoj se događa njegov odnos s Bogom. U privatnoj molitvi, dakle, čovjekov odgovor Bogu poprima oznake mentaliteta, načina mišljenja i shvaćanja i temperamenta pojedinaca. On postaje izrazom čovjekova konkretnog stanja. U tom je smislu ukorijenjenosti u konkretnom životu privatna molitva nužna nadopuna liturgijskoj molitvi i također preduvjet životne punine liturgije.

Za razumijevanje međusobnog odnosa liturgijske i privatne molitve dobro je pogledati taj odnos u pojedinim važnim etapama povijesnog razvoja liturgije:

— Prva stoljeća Crkve svjedoče nam potpuni sklad i međusobno prožimanje liturgijske i privatne molitve. I sama je, naime, liturgija u svom konkretnom obrednom i tekstovnom izrazu bila velikim dijelom improvizirana, tj. prepuštena rječitosti i uopće mogućnosti izražavanja pojedinaca. Zato su sve one oznake konkretne životne ukorijenjenosti, obojenosti načinom shvaćanja i mentalitetom pojedinaca, inače upravo karakteristične za privatnu pobožnost, ulazile tom improvizacijom neposredno u samu liturgiju. Tako je liturgija bila na neki način »pučka«, tj. bliza narodu, jer je svaki puta ponovno u nju ulazila molitvena formulacija članova ove konkretne crkvene zajednice, osobito onih vodećih.

Hipolit Rimski u svojoj knjizi »Apostolska Predaja« opisuje rimsku liturgiju svoga vremena (oko 220. god.). Upravo za euharistijsku molitvu, što je u toj knjizi donosi, on kaže: »Biskup neka daje hvalu, kako smo naprijed naveli. No nipošto nije nužno da govori iste riječi, koje smo mi naprijed naveli, tako da bi se trudilo, da ih govori napamet, kad hvali Boga, nego neka svaki moli prema svojoj sposobnosti. Dobro je ako je tko sposoban moliti opširno i izreći svečanu molitvu. No ne priječite ni onoga tko kad moli izgovara kratku i jednostavnu molitvu. Samo neka moli u skladu s pravovjerjem«. Isto nam to pokazuju i liturgijski tekstovi rimskih sakramentara, nastali u V. i VI. stoljeću, među kojima se ističu tekstovi papa Leona Vel., Gelazija i Vigilija. U njima su izražene konkretne prilike rimske Crkve toga vremena, kako ih je u duhu vjere gledao i prosuđivao jedan od članova te Crkve.

Takva liturgija bila je zato kadra zadovoljiti sve religiozne potrebe kršćana, pa je davala ton njihovoj cjelokupnoj duhovnosti, koja će kroz lijep broj prvih stoljeća biti duboko biblijskom i liturgijskom.

— Što se liturgija više zatvarala u točno određene obrede i sasvim fiksirane formule, to je ona bivala manje prikladnom da zadovolji osobne sklonosti pojedinaca u njihovoj pobožnosti. Zato će oni tražiti zadovoljenje tih svojih sklonosti u privatnoj molitvi i raznim neliturgijskim pobožnostima, što će se kroz povijest pojavljivati. Prve zbirke privatnih molitava vezane su upravo uz jedno krizno razdoblje liturgije na kršćanskom Zapadu. Konkretno uz uvođenje rimske liturgije na germansko područje za Karla Vel. Prijašnja tzv. galska liturgija, svojom formom i svojim duhom sličnija istočnim liturgijama nego li rimskoj, više je odgovarala mentalitetu germanskih naroda, jer je davala više mjesta subjektivnom momentu, mašti, osjećajima, srcu. Kad je nakon takve liturgije uvedena rimska, teološki duboka ali trijezna i dokraja suzdržana, s naglaskom na objektivnom momentu, nastala je u pobožnosti tih vjernika osjetna praznina. Oni su privatno i dalje molili one molitve stare liturgije, koje su im osobito bile drage, a stvarali su u duhu te liturgije i nove molitve. Te su molitve bile duboko biblijske i liturgijske, jer je čitavo duhovno ozračje toga vremena bilo još pod jakim utjecajem Biblije i liturgije, a osobito se taj duh još dugo

zadržao u samostanima, u kojima su takve zbirke i nastajale. Premda je, dakle, liturgija već ulazila u krizu, ona je u to vrijeme još bitno regulirala pobožnost i duhovnost vjernika. Velik će dio tih privatnih molitava prvih zbirki naskoro ući i u samu liturgiju. Poznato je, naime, da je upravo u to vrijeme i na tom području rimska liturgija uvelike izmijenila svoj originalno rimski oblik: izmiješana je s ostacima stare galske liturgije, privatnim molitvama i germanskim religioznim običajima. I premda je tokom XI. stoljeća u Rimu ponovno pročišćena od tih primjesa, to je čišćenje bilo nepotpuno, i ona će odsada ostati trajno galikanizirana, hibridna i takva će ostati ishodištem daljnjeg razvoja i temeljem tridentinske liturgijske reforme.

— Kasni Srednji vijek donio je prvi put razdvajanje i suprotstavljanje između privatne i liturgijske molitve. To očito nije bilo vrijeme napretka ni cvata liturgije. Narod se otuđio od nje, a dva su bila za to glavna razloga: nerazumijevanje latinskog jezika i tadašnje hijerarhično shvaćanje društva, prema kojem je svakom staležu pripadao određeni posao u društvu, pa je tako i liturgija bila stvar klera. On ju je vršio u ime svih. Narod je još jedino sudjelovao u njoj darovima za gradnju crkava i uzdržavanje klera. Takvo je stanje doseglo vrhunac, kad je Tridentiski Sabor takvu liturgiju izuzeo ispod vlasti biskupa i potpuno ukrutio, tako da se više ni u čemu nije mogla prilagoditi konkretnim potrebama. I forme slavljenja liturgije odavale su takvo njeno shvaćanje. Dakako da takva liturgija nije više imala gotovo nikakvog utjecaja na duhovnost vjernika. Tako je nestalo onog blagotvornog utjecaja, što ga je liturgija kroz tolika stoljeća vršila na privatnu pobožnost vjernika i ova se počela otuđivati ne samo od liturgije nego i od pravog kršćanskog shvaćanja. Bez utjecaja liturgije, tog svog vjekovnog korektiva, privatna molitva nije mogla odoljeti stalnoj opasnosti, da iz širine i slobode, prema sklonostima pojedinaca, upadne u samovolju i stramputicu. Često je znala poprimiti i sasvim magijsko shvaćanje. U njoj će zato ostaviti traga sve moderne zablude: racionalizam, subjektivizam... itd.

— Liturgijski pokret XX. stoljeća nastojao je kršćanski puk ponovno približiti liturgiji. Cilj svega njegovog nastojanja bio je upravo onaj, što je u naše dane formuliran u Liturgijskoj konstituciji II. Vatikanskog Sabora: da vjernici iz liturgije kao prvog i nenadoknadivog vrela crpe pravi kršćanski duh. No kako je taj duh liturgije bio već puna tri stoljeća praktički nepoznat kršćanskoj duhovnosti, nailazio je na otpor, osobito ako se nametao pretjerano i netaktično. Tako je stvoren sukob između liturgijske i neliturgijske pobožnosti. Tamo gdje je nekada vladao najljepši sklad i međusobno upotpunjavanje, sada je nastalo suprotstavljanje i nezdravo nadmetanje.

— II. Vatikanski Koncil stavio je stvari na njihovo pravo mjesto. Opisujući liturgiju kao »vršenje svećeničke službe Kristove« u oba vida, posvetiteljskom i bogoštovnom, on jasno uči, da se s njom »po djelotvornosti ne može izjednačiti ni jedan drugi čin Crkve« (čl. 7), te da ona stoga predstavlja »vrhunac ka kojemu teži djelatnost Crkve i ujedno izvor iz kojega proističe sva njezina snaga« (čl. 10). Iz nje se »kao

s izvora izljevava na nas milost te se s najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu su kao prema svojoj svrsi upravljena sva druga djela Crkve» (čl. 10). Zato upravo Crkva i želi, da u liturgiji svi svjesno i djelatno sudjeluju. Zato ona uostalom i pristupa obnovi liturgije.

Ali — ako je liturgija vrhunac, ona zato nije sve. Pa ni u molitvi, ni u pobožnosti. Da bismo stigli do vrhunca treba proći sve ono što vrhunac dijeli od podnožja. Potrebno je svakoj stvari dati njezino pravo ime i priznati pravu vrijednost što je ima. Ali nikako na račun jednog zanijekati drugo. Koncil ističe, da se duhovni život ne sastoji samo od sudjelovanja u liturgiji, nego je kršćanin pozvan da uđe i u svoju sobu i moli Oca u tajnosti, dapače da moli bez prestanka (čl. 12). I preporučuje pučke pobožnosti usklađene s liturgijom (čl. 13). A ispred ta dva člana o privatnoj molitvi i pučkim pobožnostima kaže u čl. 11: »Da se postigne takav uspjeh potrebno je da vjernici pristupaju k svetoj liturgiji s pravim raspoloženjem duše...«. Kao da nam želi reći, da privatna molitva i pučke pobožnosti imaju određenu ulogu u stvaranju i podržavanju toga raspoloženja, da one predstavljaju one padine što nas vode k vrhuncu susreta s Božjim djelom u liturgiji.

Nema, dakle, između liturgijske i privatne molitve nikakve suprotnosti; te dvije razine kršćanske molitve ne predstavljaju nikakve alternative. Dapače, one su jedna drugoj upravljene. Privatna molitva upravljena je liturgijskoj kao svom cilju, kao onome što je nadilazi i u čemu ona sama mora naći svoj vrhunski izraz, a liturgijska molitva nalazi u privatnoj molitvi onaj unutarnji žar i raspoloženje duše, bez kojega bi ona lako prešla u formalizam.

Povijest nas uči, da je živa, pastoralno usmjerena i narodu bliza liturgija najbolja garancija zdrave duhovnosti kršćanskog naroda. Dok je liturgija doista bila takva, nije bilo opasnosti ozbiljnijih devijacija ni u privatnoj molitvi. Zato je i danas najsigurniji put k zdravoj i skladnoj pobožnosti pastoralno usmjerena liturgija, u kojoj narod svjesno i djelatno sudjeluje. Liturgijska obnova II. Vatikanskog Sabora znači zato početak opće molitvene i duhovne obnove Crkve. Korak što smo ga do sada u toj obnovi učinili značajniji je doduše po tome što je nakon četiri stoljeća mrtvila ipak sada učinjen nego li po svojim dosadašnjim rezultatima. Dakle, značajniji po tome što otvara put daljnjem napretku što ga tek treba ostvariti, nego li po onome što je kroz ovih deset godina učinjeno. Teško bi bilo i očekivati, da će se kroz samo deset godina popraviti ono, što je gotovo kroz tisuću godina nedostajalo. Zato i ova obnovljena liturgija, premda je mnogo bliža kršćanskom narodu od stare liturgije, daleko je još od ideala za kojim se ide. Zato i onima što neprestano pitaju, da li je ta liturgijska obnova već jednom završena, treba odgovoriti, da ona nikada ne može ni biti završena, kao što ni život ne može nikada stati, jer mu je bit u gibanju i razvoju. Liturgiji predstoji još dugi put da bi postala vrhovnim izrazom cjelokupne kršćanske duhovnosti i vrhovnim regulatorom kršćanske molitve. Ona može i u ovom stadiju u tome mnogo značiti, ali samo onda ako propovijedanje i kateheza dovedu ovaj njezin stadij obnove

do kraja: da vjernici liturgiju upoznaju i uzljube. Samo će tako ona polako postajati i središtem njihove pobožnosti. Bez toga same obredne promjene znače malo ili ništa.

Kao završetak donosim raspravu o odnosu liturgije i kontemplacije, što se pojavila u literaturi pred desetak godina. Ona nam najljepše ilustrira odnos liturgijske i privatne molitve. Rasprava je počela prigovorom, što su ga liturgistima glede njihove tvrdnje da liturgija nadilazi i najsavršeniju privatnu molitvu, uputili sljedbenici terezijanske ili karmelske duhovnosti. To je za njih značilo omalovažavanje osobne pobožnosti, mislene molitve i kontemplacije. Jacques i Raissa Maritain iznijeli su čak sasvim suprotnu tvrdnju, da, naime, kontemplacija nadilazi liturgijski kult, te da je ovaj ka kontemplaciji upravljen kao svom cilju. Rekli bismo zaista da je taj stav teško nijekati. S jedne je strane objektivna vrijednost liturgijskog kulta, po učenju Crkve iznad svih drugih njezinih djelatnosti, a s druge je strane najviši domet osobne molitve, dakle najviše što čovjek od sebe može dati. I dok kult nekada može biti i bez naročitog žara, ovdje je prisutna najviša, ulivena ljubav, aktualizirana na najvišem mogućem stepenu. — Ipak ovdje nema nikakvog suprotstavljanja: subjektivni momenat, i prema tome savršeno osobno sudjelovanje u liturgijskom kultu sastoji se upravo u savršenom osobnom predanju u činu kulta. U tome, naime, da kao svoj dar u kultu prinesemo što savršeniju ljubav. Kontemplacija, dakle, nije nešto što čovjeka suprotstavlja liturgiji nego mu ona upravo omogućuje najsavršenije sudjelovanje u liturgiji. Unijeti u liturgiju takvo unutarnje raspoloženje znači postići savršen sklad objektivnog i subjektivnog u duhovnosti, znači prilagoditi se na najsavršeniji način božanskoj stvarnosti liturgije.

Iz činjenice da odnos Boga i čovjeka nije odnos dvojice jednakih, nego da se on sastoji kod jednoga u davanju a kod drugoga u primanju, izlazi prvenstvo Božjega djela u ljudskom spasenju nad ljudskim sudjelovanjem u njemu. Naš put Bogu doista je u mnogim stvarima uvjetovan objektivnim činjenicama konkretne ekonomije spasenja i čovjekova je dužnost tim se objektivnim činjenicama prilagoditi. To, dakako, bitno određuje subjektivni momenat u kršćanskoj duhovnosti, pa i na njezinom najvišem stupnju. No upravo ga to određenje čuva od stramputica i konkretno dovodi do cilja — susreta s Bogom u liturgiji.